



Malmö Högskola  
Internationell Migration och Etniska Relationer  
Handledare: Cecilia Hansson  
2008-01-11

Av: David Örbring  
D-uppsats  
Kommunikativ svenska 91-120 p

# Bamse och naturen

– en studie i ekokritik



# Innehållsförteckning

<b>INNEHÅLLSFÖRTECKNING</b> .....	<b>1</b>
<b>INLEDNING</b> .....	<b>2</b>
SYFTE: .....	2
FRÅGESTÄLLNING: .....	2
METOD.....	3
<b>BAMSEVÄRLDEN</b> .....	<b>4</b>
<b>FORSKNINGSBAKGRUND</b> .....	<b>6</b>
EKOKRITIK .....	6
TECKNADE SERIER .....	12
BAMSE .....	14
<b>ANALYS</b> .....	<b>16</b>
NATUR I BAMSEVÄRLDEN .....	16
EKOKRITISK ANALYS AV BAMSE.....	20
<i>Pastoral</i> .....	20
<i>Den vilda naturen</i> .....	23
<i>Djur och människa</i> .....	26
<b>AVSLUTANDE DISKUSSION</b> .....	<b>32</b>
<b>LITTERATURFÖRTECKNING</b> .....	<b>35</b>

## **Inledning**

Denna uppsats är en ekokritisk studie om serietidningen *Bamse – Världens starkaste Björn*. Tidningens popularitet, dess tydliga inriktning mot barn och ungdomar samt dess ideologiska och didaktiska prägel gör den lämplig för en analys. Författaren Rune Andréassons målsättning med serietidningen är att både underhålla och fostra barn och ungdomar. Detta gör att hur naturen framställs och interagerar med olika saker i tidningen kan påverka många barn, ungdomar och vuxnas uppfattningar om naturen.

Den ekokritiska forskaren vill fokusera analysen på förhållandet mellan människa och natur. Bamses historia sträcker sig över 35 år och serien kan således ha haft en inverkan på många människors naturuppfattningar, samtidigt som den kan spegla hur förhållandet mellan människan och naturen ser ut i samhället. Jag tycker därmed det är intressant att i denna uppsats undersöka Bamsetidningen ur ett ekokritiskt perspektiv.

### **Syfte:**

Denna D-uppsats i kommunikativ svenska är en ekokritisk litteraturstudie om serietidningen *Bamse – Världens starkaste björn*. Min tanke är att utföra analysen på serietidningen som först kom ut år 1973 och har regelbundet kommit ut sedan dess. Undersökningsperioden är därmed 1973 – 2007. Till en början är mitt syfte att lyfta fram hur naturen framställs i serietidningen. Mitt syfte är även att utifrån ekokritiska teorier göra en litteraturanalys av denna serietidning.

### **Frågeställning:**

- Hur framställs naturen i serietidningen *Bamse – Världens starkaste björn*?
- Vad kan urskiljas utifrån ett ekokritiskt perspektiv i serietidningen *Bamse – Världens starkaste björn*?

## **Metod och material**

Mitt tillvägagångssätt i denna uppsats är närläsning. Hela den hittills utkomna tecknade serien om Bamse sträcker sig från 1973 till idag med ca en utkommen tidning i månaden. Det finns dock vissa undantag när det har kommit något färre eller några fler tidningar per år. Jag har läst alla tecknade serier som handlar om Bamses värld inom de första tio åren av serien. Efter dessa år har jag försökt att mer generellt sovra bland materialet och välja ut serieavsnitt som kan vara viktiga för min analys. Jag har vid bortsortering av material först kontrollerat vad berättelserna i de tidningarna handlar om. Ett av skälen till att jag valt att arbeta på detta sätt är att många berättelser har gått i repris under serietidningen gång, d.v.s. att exempelvis en berättelse från 70-talet dyker upp flera gånger under tiden som Bamsetidningen har funnits. Det är även många teman i berättelser som går i repris som exempelvis skattjakter. Detta gör att en noggrann genomgång av de första tio åren medför att jag kan sovra och bortsortera senare material lite lättare. För att kunna bygga upp en grundlig insikt i Bamsevärlden behövde jag även läsa allt om Bamse de första tio åren. Efter att ha byggt upp en förståelse för hur Bamsevärlden ser ut och vad som händer där kunde jag mer koncentrera mig på att hitta nya uppslag och leta efter eventuella förändringar.

Det finns delar av tidningarna som jag valt att inte ta med i min studie. Dessa är dels gästserierna i Bamse, som t.ex. Pellefant, men även insändarsidan och de delar som utgörs av pyssel eller annan form av lek eller tävling. Sammanfattningsvis är mitt syfte att undersöka de tecknade serier som handlar om Bamse eller någon annan karaktär i Bamsevärlden.

Uppsatsen är en ekokritisk litteraturstudie och därför är min närläsning ständigt kopplad till ekokritiska teorier. Jag har på det sättet arbetat fram en ekokritisk teoretisk grund som jag använder i min närläsning av tidningarna.

## Bamsevärlden

Det följande avsnittet är skapat för att underlätta läsningen. Jag tänker nedan göra en presentation av figurer, händelser och miljöer som är centrala i serietidningen.

Till en början är de mest centrala gestalterna i Bamsetidningen Bamse själv, Lille-Skutt, Skalman, Vargen, Farmor, Katten Jansson och Husmusen. Dessa förblir centrala under årens lopp men andra centrala karaktärer tillkommer. Bamse träffar Brummelisa och de har hittills fått fyra barn, de tre första är lika gamla och heter Teddy, Brum och Nalle-Maja, det fjärde barnet heter Brumma och är några år yngre än de andra tre. Karaktären Lille Skutt träffar också en tjej som heter Nina Kanin. De blir efter ett en period av vänskap och uppvaktande från Lille Skutt tillsammans och får ett barn som heter Mini-Hopp. Bamses senaste barn Brumma och Lille Skutts Mini-Hopp föds ungefär samtidigt och blir goda vänner. Lille Skutt skaffar dessutom en hund som heter Lurvas.

Bamse gestaltas som en björn och han blir världens starkaste björn om han äter dunderhonung. Denna dunderhonung tillverkar Bamses farmor som just kallas Farmor, men heter Augusta Beata. Bamse har också en mormor som dyker upp i serien vid olika tillfällen. Hon heter Anna-Cecilia (kallas Anna-Cilla) och äger en leksaksaffär i närheten av Bamse och hans vänner. Bamses föräldrar finns också med i serien, de heter Viktoria och Hebbe och bor på Jambolajernas ö. Skalman och Lille Skutt kan sägas vara Bamses närmaste vänner. Skalman gestaltas som en sköldpadda och uppfinnare som har en mat- och sovklocka, vilken han följer väldigt punktligt. Lille Skutt gestaltas som en kanin som ofta är rädd men tillslut ändå vågar göra olika saker. Katten Jansson och Husmusen, som bor hemma hos Farmor, kan sägas vara djur och inte symboler för människor som t.ex. Bamse och Skalman. Bamse har även biet Surre som husdjur, som likt Bamse kan bli stark av dunderhonung. Annars är det bara några få undantag till vilka som blir starka av att äta denna honung. De flesta som äter den får ont i magen i tre dagar. Ett av undantagen är Nalle-Maja som blir stark av honungen men får samtidigt ont i magen. Det finns också en varelse som heter Gluff-Gluff som kan bli stark av dunderhonungen. Andra vänner till Bamse som dyker upp relativt ofta är Mickelina, Annika Anka, Ola Grävling. Bamse skaffar sig även ett stall där han och hans vänner till en början sköter om hästen Billy Boy. Under seriens gång får de sedan tillökning av hästar i stallet.

Bamse träffar inte Brummelisa förrän i slutet på 70-talet och barnen kommer inte förrän i början av 80-talet, många av de första serierna handlar därmed om Bamse, Lille-Skutt och Skalmans äventyr. Efter tillkomsten av barn blir äventyr mer blandade mellan barnen och de vuxna. Vid den här tiden börjar både Bamse och Brummelisa arbeta. Bamse hjälper Brummelisas pappa i skogen och Brummelisa hjälper till i Anna-Cillas leksaksaffär.

Det finns dessutom en hel del karaktärer som ofta ställer till problem för Bamse och hans vänner. Den mest kända av dessa är Vargen. Denna karaktär blir dock redan på 70-talet övertalad av Bamse att det lönar sig att vara snäll. Vargen är på det sättet ofta snäll men faller ibland tillbaka till att göra busiga saker. Andra karaktärer som finns med under hela serieperioden och som ställer till problem är Knocke och Smocke, vargkusinerna, sjörövarna och Knösus Sork med sina underhuggare.

I många äventyr och problem som Bamse och hans vänner ställs inför möter de en mängd olika karaktärer, en del av dessa återkommer flera gånger. Det kan emellanåt röra sig om fantasifigurer som trollkarlar, häxor, drakar, jättar, troll och tomtar.

Hemmamiljön för Bamse består av en idyllisk och lantlig dal med höga kullar. Farmor bor högst upp på en av kullarna. Det är även en del moderna inslag som bilar och flygplan samt att det inte heller är långt till mystiska skogar och berg. I många äventyr åker även Bamse och hans vänner på resor till kontinenter som Afrika, Amerika och Asien.

## Forskningsbakgrund

Den här forskningsbakgrunden kommer att bestå av tre delar, där den första av dessa är en presentation av om vad ekokritik innebär och en framställning av de ekokritiska teorier som jag använder mig av i denna studie. Den andra delen tar upp vad tecknade serier innebär och hur forskningen sett ut. Tredje delen handlar om väsentliga studier som tidigare gjorts om Bamse och även olika beskrivningar och tolkningar av tidningen.

### **Ekokritik**

Ekokritik är en ekologiskt orienterad litteraturteori som bygger på tvärvetenskap. Denna tvärvetenskap består av att ett ekologiskt tänkande har fått spelrum i litteratur- och kulturteori. (Schultz 2007:xi) Cheryll Glotfelty har kortfattat beskrivit att en ekokritikers uppgift är att undersöka relationen mellan litteratur och fysisk omgivning (Barry 2002:248). Ekokritiken har enligt Sven Lars Schultz växt fram genom att människor blivit allt mer medvetna om olika miljöproblem i världen (Schultz 2007:xii). Detta understryker Håkan Sandgren som hävdar att ekokritiken har hämtat inspiration från alla miljödiskussioner som har tilltagit i frekvens i slutet på 1900-talet (Sandgren 2002:5). Miljöfrågorna förs även fram av Richard Kerridge och Neil Sammels i *Writing the Environment* som en del av slutmålet med analysen. De hävdar att en ekokritiker ska analysera naturen i litteratur och sedan jämföra denna analys med miljöfrågor i dagens samhälle. (Kerridge och Sammels 1998:4) Enligt Schultz har ekokritiken ofta utgått från en modernitetskritik, en kritik som bygger på att människan har alienerat sig från naturen (Schultz 2007:xii). Sandgren belyser samma koppling mellan ekokritik och en kritisk inställning till modernitetens framväxt och dess påverkningar på naturen (Sandgren 2002:5).

Resonemanget att direkt koppla analysen till dess nytta i miljödebatten kan enligt Anne Odenbring var något idealiserande. Hon påpekar att för många ekokritiker ligger den huvudsakliga uppgiften i att analysera förhållandet mellan människa och natur. Odenbring belyser vikten av att en ekokritiker är fokuserad på sina teorier och lyfter fram en analys av naturen i texten ur ett ekologiskt perspektiv. Hon framhåller därmed att en ekokritiker inte ska ta parti för miljön och på det sättet bli en förespråkare för naturen. (Odenbring 2007:3-4) Ekokritiken fyller enligt Schultz dock en funktion i dagens diskussioner om miljöfrågor. Han hävdar nämligen att miljöproblemen idag inte bara kan knytas till naturvetenskap utan även

till hur problemen bottnar i människans sätt att tänka om naturen. Schultz belyser här exempelvis att modernistiska tankar om framtid och teknik har bidragit till en uppdelning mellan människan och naturen. Människan spelar i denna uppdelning en aktiv roll medan naturen har en passiv roll som ett materiellt objekt. I detta hänseende blir miljöproblemen komplicerade och enbart naturvetenskapen kan inte lösa dem. Enligt Schultz har ekokritiken växt fram ur detta och kan hjälpa till med att analysera människan i förhållande till sin omgivning. (Schultz 2007:xii-xiii)

Ekokritikens upphov och historia har jag tidigare beskrivit i min C-uppsats som är en ekokritisk studie av *Sagan om ringen* (2007). Denna beskrivning följer nedan.

”En central person när det gäller ekokritik är Glotfelty (Sandgren 2002:7). Hon var den första att organisera den ekokritiska forskningen och genom samarbete med Harold Fromm utgav hon *The Ecocriticism Reader* år 1996. I den försöker de definiera vad ekokritik innebär. Laurence Coupe beskriver att ekokritik blev en del av Modern Language Association år 1988. Detta skedde efter att Glotfelty kämpat flera år för att få dess uppmärksamhet och som mynnade ut i att två stora seminarier hölls om ekokritik, och på en av dessa höll Scott Slovic ett föredrag. (Coupe 2000:157) Scott Slovic har enligt Sandgren även varit en central figur i ekokritiken. Han har lyft fram ekokritiska frågor i egenskap av att vara redaktör för tidskriften *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, men även genom att författa boken *Seeking Awareness in American Nature Writing*. (Sandgren 2002:6-7) [...] Barry framhåller hur det förekommer två olika benämningar på ekokritik vilka är *ecocriticism* och *green studies*. Dessa två termer kan härledas till att utvecklingen av ekokritiken har förekommit på två håll, där det ena hållet är i USA och den andra i Storbritannien. I USA används begreppet *ecocriticism* mer och i Storbritannien används benämningen *green studies* oftare. Ekokritiken slog enligt Barry igenom lite tidigare i USA med hjälp av Glotfelty som är amerikan. Detta var på slutet av 80-talet medan ekokritiken fick fotfäste först i början av 90-talet i Storbritannien. Barry framhäver även att en av förgrundsgestalterna till Storbritanniens version av ekokritik är Jonathan Bate som författade boken *Romantic Ecology: Wordsworth and the Environmental Tradition*. (Barry 2002:248-250) Sandgren belyser att Bate försökte med detta verk att bryta mot gamla studier om romantiken och istället göra en ekokritisk analys av texter av Wordsworth. Sandgren framhåller även att skillnaden mellan dessa varianter av ekokritik är att medan den amerikanske versionen fokuserar lite mer på den vilda naturen fokuserar den brittiska lite mer på det rurala. (Sandgren 2002:9-10) Barry beskriver sedermera att det finns likheter mellan dessa varianter i exempelvis dess målsättning men viss skillnad i vad som betonas och vad de hämtat sin inspiration (Barry 2002:251).” (Örbring 2007:5-6)



Enligt Sandgren finns det svårigheter med att få ihop en gemensam teorisk bas inom ekokritiken (Sandgren 2002:7-8). Detta understryker även Peter Barry när han påstår att det inom ekokritiken ännu inte har skapats en allmän uppsättning teorier och metoder (Barry 2002:13). Odenbring framhåller dock att hon på senare år sett en kraftig utveckling av ekokritiken. Hon framhåller att utvecklingen framför allt har skett inom den ekokritiska terminologin och teorin genom att termer blir mer självklara och teorier har mognat. (Odenbring 2007:3) En kontroversiell fråga inom ekokritik är att det finns ekokritiker som anser att meningen med analysen är att sätta den i en dess yttre kontext, samtidigt som andra ekokritiker anser att texten kan analyseras utan sammanblandning med händelser i världen. Schultz belyser dock att både inriktningar kan rymmas inom det ekokritiska fältet. Enligt Schultz finns det dock en tendens i utvecklingen inom ekokritik som utgörs av mindre aktivism och mer litteraturteoretiskt fördjupning. (Schultz 2007:xiii-xv)

Den teoretiska grunden inom ekokritik bottnar enligt Schultz i en tvärvetenskaplig förening av ekologi och litteraturvetenskap. Han belyser att ekologiska teorier om ekosystem kan föras in i en litterär analys. (Schultz 2007:xvii) Odenbring framhåller att denna tvärvetenskap gör att ekokritiken bottnar i både naturvetenskap och humaniora, vilket leder till att en ekokritiker kan hämta inspiration från både filosofiska och ekologiska idéer (Odenbring 2007:4). Sandgren belyser även denna tvärvetenskapliga koppling och tillägger att detta tillvägagångssätt kan vara nyskapande för både humaniora och naturvetenskap (Sandgren 2002:7-9).

Ekokritiken genomsyras enligt Sandgren av förhållandet mellan människa och natur. En ekokritiker ska undersöka detta förhållande och analysera exempelvis en antropologisk världsbild. (Sandgren 2002:5) Många ekokritiker har enligt Schultz anammat ett ekocentriskt förhållningssätt, vilket innebär ett perspektiv som erkänner natur och andra icke-mänskliga organismer som subjekt. Detta kan ställas i kontrast till ett antropocentriskt förhållningssätt som Schultz beskriver har medverkat till att konstruera en passiv och tyst natur, som inte har samma rättigheter som människan. (Schultz 2007:xvi) Dessa tankegångar ligger nära vad Odenbring beskriver som ekologisk filosofi. Hon för fram två punkter som är grundläggande för ekologisk filosofi: holism och avståndstagande från ett antropocentriskt synsätt. Holism innebär ett helhetsperspektiv på allt liv på jorden, vilket går ut på att alla delar av liv har betydelse i helheten och att små förändringar kan leda till kraftiga följder. Odenbring för även

fram hur den ekologiska filosofin ligger nära ett ekocentriskt resonemang om att allt liv har lika mycket värde. (Odenbring 2007:5-6)

Petra Hansson framhåller att uppfattningen att natur och kultur är två skilda saker är väl utbredd i den västerländska kulturen. Denna tolkning delar på vad som uppfattas som civilisation och vad som uppfattas som natur. (Hansson 2007:61) Kate Soper beskriver att människan många gånger kan se sig själv som särskild i relation till naturen, vilket framgår i uppdelningen av kultur och natur. (Soper 1995:37-19) Soper har i sin bok *What is Nature?* (1995) resonerat kring dessa begrepp. I min C-uppsats om *Sagan om ringen* använder jag mig av hennes teorier och samma teorier är intressanta för denna studie. Följande är en sammanfattning av Sopers teorier:

”En stor del av ekokritiken bygger på diskussionen om vad som kan uppfattas som natur respektive kultur. Denna diskussion tas upp av Soper Kate i boken *What is Nature?*. I det första kapitlet i boken belyser hon en vanlig uppfattning om vad som menas med natur. Denna definition innebär allt som inte är mänskligt och kan särskiljas från mänskligt verksamhet, sålunda motsatsen till kultur. Dock belyser hon genast problematiken med denna definition och att många skulle sätta sig emot genom att påstå att en sådan särskiljning mellan mänsklighet (kultur) och natur inte kan göras. Enligt Soper är ändå en vanlig beskrivning av natur som något som människan inte varit med om att skapa. Hon belyser att ekologiska skrifter ofta har en inställning av natur som motsatsen till kultur. (Soper 1995:15-16) Senare i boken tar hon upp problematiken med att se naturen som något obundet till mänsklig kultur och för fram hur det på jorden idag inte finns mycket som inte påverkat av mänsklig verksamhet. Ett tydligt exempel på detta är när Soper belyser hur människor som kämpar för naturen ibland förklarar det rurala landskapet som natur när detta landskap likafullt är påverkad av mänsklig verksamhet. En annan aspekt av detta är enligt Soper att natur kan ses som något som har modifierats men inte skapats av människan. Detta skulle innebära att natur är självständigt i den bemärkelsen att människan inte skapat den utan förvaltar den. (Soper 1995:153-154)” (Örbring 2007:8)

Greg Garrard belyser att det finns en skillnad mellan benämningarna ”problem i ekologi” och ”ekologiska problem”. Denna skillnad bottnar i att ”problem i ekologi” kan placeras i det naturvetenskapliga området, vilken skiljer sig från den senare benämningen som grundar sig i hur människan interagerar och pratar om naturen. Garrard menar att ett ”ekologiskt problem” skapas på normativa grunder om hur människan vill att världen ska vara. Han anser att ”ogräs” och ”förorening” är exempel på ”ekologiska problem” som definieras av människor utifrån denna normativa grund. Ekokritiken kan definiera och utreda hur dessa problem ser ut

och därmed tillföra mycket i diskussionerna om ”ekologiska problem”. Garrard är inspirerad av idéer från retoriken och ger ett uppslag över hur en ekokritiker kan göra en analys. Hans metod bygger på att en ekokritisk analys kan genomföras på produktionen, reproduktionen och transformationen av metaforer. Garrard använder ordet trop för olika metaforer och där innefattas olika sätt att föreställa, konstruera och presentera naturen. (Garrard 2004:5-7) Han beskriver flera stora metaforer eller troper i boken *Ecocriticism* (2004). Några av troperna berör denna uppsats, nämligen pastoralen, den vilda naturen och djuren. (Garrard 2004)

Garrard beskriver att det pastorala i litteraturen kan ses direkt eller indirekt i kontrast till det urbana. Han menar att det pastorala innebär en idealisering av lantlivet. (Garrard 2004:33)

Grunden i det pastorala är idén om att se naturen som stabil och bestående i motsats till orosmoment och förändringar i människans samhälle. Den vilda naturen definierar Garrard som natur som är orörd och otämjd av den mänskliga civilisationen. Han framhåller att det i konstruktionen av den vilda naturen skapas en skarp gräns mellan kultur och natur.

Konstruktionen av den vilda naturen används ofta för att försvara specifika arter eller habitat, men också som en plats för dem som är trötta på stadens föroreningar. (Garrard 2004: 56-60)

Den sublimes upplevelsen är enligt Garrard en del av den vilda naturen. Denna upplevelse består av en beundran över naturens vidsträckthet och överväldigande kraft, samtidigt som upplevelsen blandas med rädsla och häpnad. (Garrard 2004:64-66) Hansson har använt sig av Garrards idéer och utgår i sin analys från troperna pastoralen och den vilda naturen. Det pastorala är enligt Hansson ett ideallandskap som exempelvis har lummiga miljöer med porlande bäckar, sjungande fåglar och herdar som vallar sin får. Det utmärkande med det pastorala är att människan lever i harmoni med naturen och ett avståndstagande från en civiliserad smutsig stadsmiljö. Den vilda naturen beskriver Hansson genom att göra en uppdelning av ett romantiskt och klassiskt synsätt. Den romantiska vilda naturen är det otämjda landskapet, som dock kan innefatta en natur som ger möjlighet till flykt från civilisationen och även den sublimes upplevelsen jag tidigare beskrev. En klassisk vild natur utmärks enligt Hansson av att vara mörk, skrämmande och ogästvänlig. Denna natur ska på det sättet människan inte vistas i. (Hansson 2007:62-64)

Begreppet djur är en trop som Garrard menar kan användas för att göra en ekokritisk analys. Människan kan både sägas vara djur och kan liknas vid djur. Hur förhållandet mellan människa och djur ser ut i litteraturen kan därmed bli intressant för en ekokritiker. Garrard framhåller även att många ekokritiker är intresserade av hur de vilda djuren representeras i

litteraturen. Han tar i detta sammanhang upp begreppet antropomorfism som innebär att människor för över mänskliga attribut på djuren, som t.ex. önskan om frihet. Ett centralt resonemang om hur människans relation till djur sett ut är den förändring som industrialiseringens genomslag medförde. Djurens roll i människans vardagsliv förändrades. Industrialiseringen resulterade i att slakten i matkedjan togs bort ur många människors vardag. De enda djuren som fortfarande blev synliga för många människor är husdjuren eller exempelvis de som visas i naturprogram på TV. (Garrard 2004:137-140)

Inom ekokritiken används begreppen dominerade och vilda djur. De dominerade djuren är exempelvis djur som människan använder för transport, mat eller sällskap. Dessa djur kan alltså betraktas som delaktiga i människans kultur. Vilda djur kan således förknippas med motsatsen. Vad som betraktas som vilda djur är dock komplicerat och det är ofta denna aspekt av djurtropen som fångar ekokritikers intresse. Djuren på zoo är också intressanta ur ett ekokritiskt perspektiv. Dessa djur sägas vara vilda djur med hänsyn till hur många människor betraktar dem. Garrard framhåller John Bergers beskrivning av att djuren på zoo är objekt för människans imperialistiska blick, på detta sätt blir både distans och makt synlig i människans förhållande till djuren på zoo. Ytterligare en aspekt av tropen rörande djur är hur naturen kan användas för att föra fram sociala normer. Garrard beskriver hur Alexander Wilson och David Ingram framhåller hur föreställningar om de vilda djuren har använts för att genomdriva sociala normer som monogami och hårt arbete. (Garrard 2004:149-151)

Annika Källholm beskriver begreppet patetiskt felslut. Begreppet innebär en föreställning om att sätta mänskliga känslor, tankar och erfarenheter på det icke-mänskliga. Denna föreställning är enligt Källholm på senare tid under debatt och andra perspektiv växer fram. Utmaningen ligger i att hitta ett språk som kan gestalta mötet och tolkandet med det icke-mänskliga. (Källholm 2007:34) Människan har även enligt Källholm en överdriven fokus på de som människor själva gör vilket kan skapa ett ekologiskt tunnelseende. Detta tunnelseende innebär att människan kan missa delar av den icke-mänskliga verkligheten. (Källholm 2007:38)

Föränderligheten är enligt Schultz något som utmärker naturen. Han beskriver hur Daniel B. Botkin har problematiserat synen på naturen genom att belysa dess föränderlighet. Denna tanke kullkastar idéer om opåverkad natur utan förändring och även tanken om att människan kan jämföra sina handlingar på ett moraliskt och normativt sätt med naturen. Schultz

beskriver att naturen ständigt är under förändring och att denna process kommer att fortsätta även om människans påverkan helt skulle upphöra. (Schultz 2007:xviii) Garrard resonerar också kring detta, då han placerar idén i en postmodernistisk ekologisk genre och citerar Botkin: "that nature undisturbed is not constant in form, structure, or proportion, but changes at every scale of time and space" (Garrard 2004:58).

## ***Tecknade serier***

Den tecknade serien har i en omfattande begreppsanalys granskats av Fredrik Strömberg i *Vad är tecknade serier? – En begreppsanalys* (2003). Hans syfte med boken är att sammanföra en mängd olika resonemang om vad som menas med tecknade serier och försöka med hjälp av definitionsteorier få fram vad som ryms inom begreppet tecknade serier. (Strömberg 2003:10) Strömberg framhåller hur lite seriös forskning det har bedrivits i Sverige om tecknade serier jämfört med andra konstarter. Han påstår att detta beror på bristen av grundforskning i ämnet, det skulle exempelvis behövas en gemensam vokabulär för tecknade serier och en undersökning av svensk seriehistoria. (Strömberg 2003:9) Helena Magnusson understryker att den tecknade serien ännu inte slagit rot i den akademiska världen. Detta förtydligas även av att hennes avhandling *Berättande bilder – Svenska tecknade serier för barn* som kom 2005 är den första doktorsavhandlingen om tecknade serier i Sverige. (Magnusson 2005:15-16)

Det har dock bedrivits forskning och enligt Strömberg var en av de första att resonera och skriva om serier Rodolphe Töpffer i mitten av 1800-talet. Strömberg beskriver emellertid att det efter hans verk inte blev någon ökning av litteratur som handlade om tecknade serier. Det fanns även en skeptisk inställning hos den akademiska världen till tecknade serier, vilket gjorde att de verk som tog upp detta ämne ofta var negativt präglade. Det var inte förrän fram på 1960-talet som denna trend började förändras, efter att den negativa inställningen nått sin kulmen i en moralpanik på 1950-talet. Strömberg kopplar den förändring som sker på 1960-talet till att den tecknade serien får alltmer vuxna läsare. Litteraturvetenskapen börjar genomföra sociologiskt och ideologiskt präglade analyser samtidigt som semiotiker och strukturalister blir intresserade av hur de tecknade serierna fungerar. Framförallt semiotiken fick stor plats men på 1980-talet började poststrukturalism få ett större grepp om litteraturen om tecknade serier. Detta innebar att även serieskaparens stil och intentioner blev intressanta för analys. Enligt Strömberg har det också pågått en kritisk och ideologisk analys samtidigt som den tidigare beskrivna utvecklingen. En av föregångarna i denna analys är Ariel

Dorfman och Armand Mattelarts verk *Konsten att läsa Kalle Anka*. De ville med detta verk visa hur barn kan präglas av Disneyseriernas kulturimperialism. Den kritiska analysen av tecknade serier har utvecklats inom forskningsinriktningen ”cultural studies”. Strömberg beskriver att den centrala idén inom ”cultural studies” är att masskulturen förs in i kulturbegreppet och analyseras. (Strömberg 2003:35-39)

I Sverige är ”tecknade serier” en allmänt accepterad term som innefattar seriemediet. (Strömberg 2003:44) Ett vanligt uttryck för en publiceringsform av tecknade serier är ”serietidning”. Dessa benämningar kommer jag att använda i denna studie. (Strömberg 2003:53-54)

Strömberg förklarar att det länge pågått ett sökande efter en fungerande definition på vad som kan innefattas i begreppet tecknad serie. Han framlägger hur det finns flera olika definitioner. Dessa definitioner har enligt Strömberg ofta antingen en mer massmedial koppling eller en mer estetisk inriktning. En massmedial definition på tecknade serier bottnar i att serierna är publicerade i ett massmedium. En mer estetisk inriktad definition bortser från publiceringsform och består mer av att se serien som en konstform. (Strömberg 2003:68) Strömberg belyser även att den estetiska skolan har starkt fäste i Europa men har spridits runt i västvärlden mycket på grund av Scott McClouds bok *Understanding Comics – The Invisible Art*. Idag är den estetiska synen på vad tecknade serier innebär den mest utpräglade av serieteoretiker. I Sverige idag finns det dock enligt Strömberg en ambivalent syn på vad tecknade serier innebär, som är en kombination av en estetisk och en massmedial definition. (Strömberg 2003:83-92) En målsättning som Strömberg har med sin bok är att analysera de beståndsdelar som finns i olika definitioner av tecknade serier och lägga fram egna resonemang om definitioner. De vanligaste kriterierna som förekommer i olika definitioner är bilder i sekvens, uttrycka berättelse, regelbunden publicering, återkommande seriefigurer, integrerad text, gemensamt underlag, orörliga bilder och tecknade bilder. Dessa kriterier förekommer mer eller mindre frekvent i olika definitioner och en del är mer ifrågasatta än andra. (Strömberg 2003:96-112) Strömberg är noga med att belysa att det inte finns någon rätt definition och att de som han kommer fram till inte behöver vara bättre än andra. En definition han för fram är ”Sidoställda, orörliga bilder i medveten sekvens”, vilket är den definition som jag använder i denna studie. (Strömberg 2003:124-131)

Jag har tidigare nämnt Helena Magnussons avhandling *Berättande bilder – Svenska tecknade serier för barn*. Syftet med hennes avhandling är att historiskt beskriva svenska barnserier och analysera vad som karaktäriserar olika berättartekniker i dessa serier. (Magnusson 2005:12). Hon belyser tre element som grundstenar hos tecknade serier, nämligen bild, text och yta. Dessutom beskriver Magnusson att text är den enda beståndsdel som nödvändigtvis inte behöver utgöra en del av definitionen av tecknade serier men som dock ofta ingår. Ytan förknippar hon med tecknade serier som en överblickbar sekvens av bilder. (Magnusson 2005:30)

## **Bamse**

Det finns inte många analyser av Bamsetidningen och som tidigare nämnts inte heller många av tecknade serier. Jag har dock till denna uppsats hittat en del verk som analyserat eller resonerat om Bamsetidningen. Jag har tidigare nämnt Magnusson och hennes avhandling av barnserier. Hon har i avhandlingen även tittat närmare på fenomenet ”Bamse”.

Bamse är skapad av Rune Andréasson och började figurera i en egen tidning 1973 men har tidigare förekommit i tecknade filmer och som en serieföljetong i Allers. Det var i Allers 1966 som fenomenet ”Bamse” hade sin startpunkt. Parallellt med tidningen har många filmer gjorts om Bamse. Tidningen har getts ut med ett nummer i månaden och ges fortfarande ut. Innehållet i tidningen kan delas upp i serieberättelser, pyssel, insändarsidor, delar med fakta och ibland även textberättelser. Utöver serietidningen har det även skapats bilderböcker. Rune Andréasson har skött om tidningen själv men fick vid 1976 hjälp med tecknandet av Francisco Tora och vid 1983 av Bo Michanek. Fram till 1990 skrev dock Andréasson alla manus. Efter 1990 tog en redaktion över ansvaret av tidningen. (Magnusson 2005:225)

Magnusson sammanfattar den tecknade serien som en ”äventyrlig superhjältefiktion för små barn” (Magnusson 2005:225). Hon poängterar att handlingen antingen består av äventyr eller vardagliga händelser i familjelivet och att djurfigurerna är helt förmänskligade (Magnusson 2005:226). Tidningen kan sägas vara en djurfabel, vilket innebär att karaktärerna i berättelsen gestaltas som djur men att de har olika mänskliga egenskaper. Det vill säga att Bamse och många av karaktärerna i den tecknade serien kan betraktas som människor i djurs kroppar. (Reimerthi 2003:v8) Magnusson framhåller även att det i världen hos Bamse finns verklighetsnära saker som bilar och familjerelationer men också fantasibaserade ingredienser

som trollkarlar och tidsmaskiner (Magnusson 2005:226). Magnusson belyser också hur Bamseserien kan sägas vara en barnserie, då hon menar att konflikter och perspektiv görs mer småskaliga, överblickbara och på individnivå. Det finns även mycket humor som används i de spännande äventyren. En annan aspekt som enligt Magnusson visar att det är en barnserie är tydligheten på vilket sätt Bamseserien är upplagd och berättad. (Magnusson 2005:230)

En del miljöer i Bamsetidningen gestaltas enligt Magnusson ofta som lekrum. Dessa lekrum kan utgöras av grottor eller underjordiska gångar och är ofta utgångspunkt i äventyr. Miljön som Bamse och hans vänner har hemma kan exempelvis främmandegöras på grund av att nya delar av miljön tillkommer som t.ex. utforskad mark. Geografin i Bamse är på det sättet mycket rörlig vilket innebär att nya miljöer kan dyka upp i närheten av Bamses hemmiljö. (Magnusson 2005:227-228)

En grundsten i berättandet i Bamsetidningen är återanvändning. Material till berättelserna är ofta hämtat från tidigare serier och exempelvis andra texter och filmer. Det återkommer även handlingsmönster som t.ex. skattjakter. På detta sätt är handlingen den samma men karaktärer och miljöer kan bytas ut. Magnusson tillägger att det även förekommer rena repriserna. (Magnusson 2005:229)

Några utmärkande drag för den tecknade serien om Bamse är enligt Magnusson dess explicit didaktiska karaktär och den självreflexiva hållning som finns i serien. Exempel på det explicit didaktiska är "Bamses skola" som ofta är en del av tidningen. Den självreflexiva hållningen syns i de metafiktiva inslagen som exempelvis när Bamse sitter och läser en Bamsetidning. Magnusson kopplar även ihop den metafiktiva tekniken med den relativt vanliga förekomsten av intertextualitet, som exempelvis den fula ankungen och landet Lilliput. De fostrande inslagen innehåller även Bamsetidningens etiska och moraliska budskap. Enligt Magnusson är centrala teman i dessa budskap att värna om de svaga och motarbeta orättvisor. Denna aspekt sammanfattar Lars Bäckström i ordet "solidaritetsevangelium". (Magnusson 2005:231-234)

Det finns ett flertal artiklar och studier om Bamsetidningen. För en närmare insikt i hur arbetat med att göra Bamsetidningen ser ut efter 1990 rekommenderar jag att titta på "Arvet efter Rune" som är en artikel av Staffan Melin i *Bild och Bubbla* (nr 1, 2005). Av samma skäl går det att titta på "Bamse – värdegrund i serieformat" som är en artikel av Carina Eliasson i tidningen *Förskolan* (nr 2; 2001). Ett annat något äldre verk är *Bamse och hans värld* av



Kersti Wijk (1989). Denna studie innehåller en historisk beskrivning av Bamsefenomenet, kartläggning och analys av Bamsevärlden, ett försök att visa vilka värderingar som genomsyrar tidningen och även hur tidningen uppfattas av barn och i debatten. En annan studie är *Bamse – en uppsats om världens starkaste björn och hans politiska värderingar* av Joakim Nilsson (1998). Denna studie tar avstamp i statsvetenskapliga teorier och har som mål att visa på vilka politiska värden som Bamsetidningen innehåller.

## Analys

### ***Natur i Bamsevärlden***

Många av karaktärerna i Bamse är gestaltade som djur men kan ses helt förmänskligade vilket även Magnusson framhåller (Magnusson 2005:226). Claes Reimerthi beskriver den tecknade serien som en djurfabel och benämner Bamse och många karaktärer som människor (Reimerthi 2003:v8). Bamse, Skalman, Lille Skutt, Farmor och Vargen är några av de centrala karaktärerna som kan betraktas på detta vis. Detta blir tydligt på olika sätt men är inte alltid helt självklart. Det framgår dock på det sätt som de talar och beter sig att de föreställer människor. De bor exempelvis i hus, de sover i sängar och lever med alla möjliga samhällseliga inslag som bilar och polisverksamhet (Bamse 1973:8:9). Deras mänsklighet blir även tydlig i jämförelse med olika djur som finns i den tecknande serien. Några exempel på renodlade djurkaraktärer är Katten Jansson, Husmusen, biet Surre, hästen Billy Boy och hunden Lurvas. Utöver detta framställs en stor mängd och variation av andra djur som exempelvis tigrar, lejon, elefanter, hajar, bläckfiskar, fiskar, apor, fåglar och ormar. Det finns på det sättet både dominerade djur och vilda djur i Bamsetidningen. Garrard beskriver dominerade djur som under människans kontroll (Garrard 2004:149-151). Flera djurkaraktärer passar in denna kategori som exempelvis Katten Jansson, Husmusen, Surre, Billy Boy och Lurvas. Några exempel på detta är när Bamse frågar biet Surre om han vill bo hemma hos honom (Bamse 1975:11:2) eller att Lille Skutt är ute och går med Lurvas i koppel (Bamse 1975:2:18). De dominerade djuren har således ofta namn och är återkommande karaktärer i serien.

De vilda djuren framställs på zoo, ute i naturen eller Bamses hemmiljö. Bamse och hans vänner göra många resor och stöter på många olika djur men träffar också på djur i deras direkta närhet. Ett exempel på när Bamse, Lille Skutt och Skalman möter en mängd vilda djur

är när de åker till ett elefanttempel i djungeln, där möter de ormar, elefanter, apor och tigrar. (Bamse 1975:1:28) Ett annat exempel är efter att Bamse och Brummelisa har fått barn och hela familjen åker på semester och träffar på mängder av olika djur (Bamse 1985:2:17-28). I bamses hemmiljö släpps ibland vilda djur lösa i samhället som exempelvis en elefant (Bamse 1976:6:4-5), en gorilla (Bamse 1989:5:3) eller ett lejon (Bamse 1976:7:28-30). Det förekommer även vildkatter i Bamsedalen (Bamse 1973:3:22). En del djur runt omkring i deras vardag kan också betraktas som mer eller mindre vilda som t.ex. fåglar (Bamse 1975:12:39), fiskar (Bamse 1976:2:1) och älgar (Bamse 2006:1:25-30). Ibland kan det vara komplicerat att urskilja vilka som är djur respektive människor. Ett exempel på detta är när Bamse, Lille Skutt och Skalman kommer till apornas ö. På denna ö kan aporna och bamse prata med varandra. Apornas har även kläder och ett litet samhälle. Aporna skulle kunna betraktas som karaktärer i en djurfabel, d.v.s. att de är människor gestaltade som djur. Detta kan förstärkas av att aporna kan prata med Bamse och hans vänner. Dock finns det undantag här då det kommer människor till ön för att fånga apor. Detta problem uppdagas redan när Bamse och hans vänner kommer dit på grund av att en apa undrar om de kommit för att jaga eller fånga dem. (Bamse 1974:7:8)

Bamsevärlden kan på många sätt utspelas i vår värld, dock med en krydda av fantasitillägg. Det finns exempelvis referenser till platser som Kina (Bamse 1983:4:5), Paris, London och New York (Bamse 1989:12:31), Indien (Bamse 2005:14:7) och Seychellerna (Bamse 1989:8:9). Det råder en årstidsväxling likt den vi har i Sverige med vinter, höst, sommar och vår. Detta kan urskiljas av att utgivningen av tidningen följer årstiden men också av en berättelse där de olika årstiderna gestaltas som karaktärer (Bamse 2000:12:32-47). Skalman utgår även ofta från kända naturvetenskapliga teorier från vår egen värld som exempelvis gravitation (Bamse 1982:4:29), naturligt urval (Bamse 1975:5:19-21), kemiska formler (Bamse 1976:2:3) och växtförädling (Bamse 1993:7:47). Det fantasibygga består ofta av olika varelser som t.ex. Gluff-Gluff (Bamse 1978:6:31), häxor och trollkarlar eller odjur av olika slag (Bamse 1978:11:12, 2001:11:13-15). Fantasin kan också sträcka sig över miljöer som undervattensland (Bamse 1985:12:38) eller Sagornas ö (Bamse 2003:1:23). Det finns också en fantasiprägel på många av Skalmans otroliga uppfinningar, då flera av dem sträcker sig förbi vår kända verklighet, som t.ex. spårglasögon (Bamse 1982:3:12), en ihopfällbar helikopter (Bamse 1975:2:10) och osynlighets pulver (Bamse 1990:10:6). Magnusson framhåller på liknande sätt att det i Bamsevärlden finns både verklighet och fantasi (Magnusson 2005:226).

Bamse och många av hans vänner bor i en dal med höga berg. Farmor bor högst uppe på ett högt berg medan de andra bor längre ner i dalen. De bor relativt lantligt där exempelvis Lille Skutt odlar sin egen mat och Bamse och hans vänner sköter ett stall. De har nära till äng och skog. En del bostäder i Bamse är delvis sammansatta med träd och tunnlar under jorden, vilket visas tydligt i en bostad som Ola Grävling springer in i som både har öppningen i ett träd och som har en lång underjordisk gång till en annan plats (Bamse 1974:9:32). Det finns dock många ingredienser som kan kopplas till ett modernt mänskligt samhälle som exempelvis användning av bilar, polisverksamhet (Bamse 1973:8:9) eller moderna inslag som flygplan och tåg (Bamse 1973:4:3).

Naturen gestaltas ofta med olika mänskliga inslag. Naturinslag i form av exempelvis träd, moln och stenar kan ritas med ögon och mun. Djuren i bakgrunden kan ha kläder eller visa uppmärksamhet och känsloreaktioner. Några exempel på detta är en ihålig ek med ögon och mun (Bamse 1973:9:4), en klippö med ögon och mun, ett vanligt djur i bakgrunden i form av bläckfisk med skor och hatt (Bamse 1973:11:3-6), solen gör miner (Bamse 1985:2:21), lantdjur med känslouttryck (Bamse 1989:7:4-5) och träd med händer (Bamse 1991:7:26). Det dyker även upp natur som gestaltas med en karaktär, vilket dock är ovanligt. I en berättelse får en bris en karaktär (Bamse 1997:7:22-28) likaså får elden några karaktärer (Bamse 1999:10:10-15). Naturen som en karaktär förekommer också i form av t.ex. levande blommor men då oftast i sammanhang med förtrollningar (Bamse 1974:2:25). Vid ett annat tillfälle säger naturen ifrån med hjälp av åska, men får vid det tillfället ingen visuell karaktär (Bamse 1989:6:49-50). Mycket av detta sätt att framställa naturen kan kopplas till begreppet antropomorfism, därför att det sker en projicering av mänskliga drag på naturen. Dock används antropomorfism mer ifråga om djur som får mänskliga attribut men jag tycker dock att det är applicerbart på ovanstående exempel.

Emellanåt framställs också natur i Bamse som hotfull och mystisk. Några vanliga teman i handlingen är att exempelvis oväder, översvämningar, snöras eller att höga berg och djupa skogar skapar olika problem. Denna natur kan återknytas till begreppet hotfull. Ett exempel på detta är när Bamse, Skalman och Lille Skutt är ute och med båten och en stor våg sveper med Skalman. Bamse och Lille-Skutt blir svarslösa. Det löser sig dock senare för att Skalman flyter på sitt skal. (Bamse 1976:2:5-16) Den mystiska naturen kan framställas på olika sätt som exempelvis ett träd med hemligheter, en mystisk grotta eller skog. Bamse och Lille Skutt hittar exempelvis vid ett tillfälle ett träd med ett mystiskt hål i, som leder sedan till nya

äventyr och i detta fall hittar de Aladdins lampa (Bamse 1975:3:2-4). På detta sätt ger den mystiska och hotfulla naturen ofta öppningar till nya äventyr och/eller ställer till med något problem för Bamse och hans vänner. Det finns även natur som kan betraktas som utforskad. I en berättelse ska till exempel Bamse, Skalman åka till Jättedalen för att det sägs att ingen har varit där (Bamse 74:9:1-16). Vid ett annat tillfälle ska de åka till okända öar (Bamse 1979:5:1).

Magnusson tar upp att geografin i Bamse är rörlig (Magnusson 2005:227-228). Detta kan jag skönja i min närläsning av Bamsetidningar, helt nya miljöer eller inslag i naturen kan dyka upp i närheten av deras hemmiljö. Detta kan relateras till den mystiska naturen jag tidigare diskuterat, exempelvis kan det dyka upp en intressant mystiskt öppning i ett träd som leder till en ny miljö (Bamse 1995:5:23). Ett annat exempel på den föränderliga geografin är en brunn som leder till en annan plats och nya äventyr (Bamse 1983:2:8). Den föränderliga geografin innebär således att Bamse och andra karaktärer i serietidningen lätt hamnar på nya platser.

Denna diskussion om hur naturen framställs i Bamsetidningen kan kopplas till Sopers teorier om natur och kultur. Enligt Soper visar uppdelningen i dessa två begrepp att människan betraktar sig som särskild i förhållande till naturen (Soper 1995:37-19). Användningen av dessa begrepp är således komplicerad i en ekokritisk studie. Soper framhåller dock att natur kan ses som något som inte är skapat av människan men som förmodligen har modifierats av henne. Kultur är sålunda motsatsen, d.v.s. något som människan skapat. (Soper 1995:153-154) Framställning av hur naturen gestaltas i Bamse visar att det går att skönja en uppdelning av natur och kultur. Kontrasten mellan Bamsedalen tillsammans med andra mer urbana inslag och en mer mystisk, vild och hotfull natur visar denna gräns. Dock är det mer komplicerat i Bamsedalen. Denna miljö utgörs av ett samspel mellan natur och kultur och kan kopplas till ett ruralt landskap. Dels finns det inslag som är skapade av människan som bilar och hus, dels finns det naturinslag i den bemärkelsen av att människan inte skapat utan modifierat landskapet, som exempelvis ängen och bostäder i träd. I detta fall är naturen i Bamse många gånger sammanflätad med kulturen. Kontrasten mellan Bamsedalen och mer vild natur blir tydlig när Bamse och hans vänner ska åka till Monteklurien. Det är en lång resa med tåg, där landskapet ändras till ett vildare bergslandskap i förhållande till deras hemmiljö. (Bamse 1976:3:1-3)

## **Ekokritisk analys av Bamse**

Ur mitt resonemang om hur naturen framställs och gestaltas kan jag urskilja en pastoral miljö och en vild natur. Det går också att skönja en beskrivning av djur på olika sätt. Dessa tre aspekter visar hur den fysiska omgivningen framställs i Bamsetidningen. I detta avsnitt av uppsatsen kommer jag fördjupa mig inom dessa tre områden.

### **Pastoral**

Bamses hemmiljö kan sägas innehålla många pastorala inslag. Hansson ger det pastorala landskapet kännetecken som porlande bäckar, lummiga miljöer och kopplar det till lantlivet (Hansson 2007:62-64). Garrard kopplar också det pastorala landskapet till det rurala (Garrard 2004:56). Det går att skönja mycket ur attityden hos karaktärerna i den tecknade serien. Bamse yttrar till exempel när han är på en bondgård att det är trivsamt där (Bamse 1976:7:1). Det finns även många andra kommentarer om vad som är fint och vackert som kan belysa detta resonemang, som när Bamses barn tycker det är fint när det är fullt med blommor (Bamse 1995:5:28) eller när Skalman säger att frisk luft och kristallklart vatten är idealiskt (Bamse 2007:6:15). Ett annat exempel är när Bamse och Skalman betraktar en dal med hus uppe på bergen, sköna kullar samt med ett lantligt idylliskt utseende och utbrister att det är vackert och trivsamt där. I detta exempel blir det pastorala ännu tydligare i kontrasten till det urbana. Problemet i berättelsen är nämligen att Krösus Sork vill riva husen och bygga motorväg där. (Bamse 1975:10:23)

Bamses hemmiljö kan sägas vara en blandning av ett lantligt liv och mer urbana inslag. Det är främst i mötet med en stressig stadsmiljö som det pastorala i Bamses hemmiljö blir synligt. Garrard beskriver den pastorala naturen i kontrast till orosmoment i människans samhälle (Garrard 2004:56). Det finns exempelvis många inslag som handlar om att Krösus Sork har idéer om förändringar i Bamsedalen, men att Bamse och hans vänner vill bevara den som den är. Detta visar hur Bamsedalen kan ses som en idealisk plats i kontrast till orosmoment från det urbana livet, som Krösus Sork ofta vill införliva. Ett exempel på detta är ett återkommande tema där Krösus Sork vill bygga motorväg genom Bamses hemmiljö (Bamse 1982:4:21-22). Krösus Sork har även andra liknande projekt där den idylliska dalen blir drabbad, som när han ska bygga golfbana på deras äng (Bamse 1989:6:50). Oavsett vilket projekt Krösus Sork har att förändra Bamsedalen gillas det inte av Bamse och hans vänner,

vilket även blir synligt när Farmor uttalar att "blommor är vackra men pengar är bara fula papperslappar" (Bamse 1978:3:4). Det pastorala blir också märkbart i en berättelse om Silurien. På denna plats har invånarna ännu inte börjar använda eld eller bygga hus. När Bamse och de andra reser därifrån kommer de överens om att inte berätta om platsen för någon, detta för att invånarna i Silurien ska få leva ifred. (Bamse 1986:10:5-19) Bamse vill uppenbarligen skona invånarna i Silurien från en mer modern civilisation, vilket uttrycker en förkärlek till det pastorala.

Hansson beskriver det pastorala landskapet som en miljö där människan lever i harmoni med naturen. Detta harmoniska förhållande finns även i Bamses hemmiljö. Ett exempel på detta är att Lille Skutt bara odlar så många morötter som han behöver (Bamse 1976:5:28). Det kan också märkas på att djur och människor ofta lever i vänskap. Bamse hjälper exempelvis fåglar som sedan hjälper honom tillbaka (Bamse 2001:4:4-13). Jag kommer senare att gå djupare in på relationen mellan människor och djur. Garrard beskriver den pastorala naturen som stabil och bestående i förhållande till stressig stadsmiljö (Garrard 2004:56). Bamse betraktar naturen i sin hemmiljö på detta sätt, vilket kan märkas i deras ovilja till förändringar. De tidigare exemplen på när Krösus Sork vill förändra deras idylliska dal och hur de alltid stretar emot visar denna ovilja. Ett annat exempel på ovilja till förändring är när en häst de har i stallet börjar äta godis. Bamse gillar inte detta för han tycker att hästar ska äta gräs och hö, därför avvänjer han hästen detta beteende. (Bamse 1983:9:3-17) Schultz beskriver att förändring är något som utmärker naturen (Schultz 2007:xviii). Den pastorala naturens bestående och harmoniska karaktär kan placeras i kontrast till denna förändring. Bamse och hans vänner vill inte förändra dalen på något sätt. De motsätter sig en för stor dos av modern civilisation och vill bevara naturen som den är.

En annan aspekt av att Bamse och hans vänner ofta värnar om sin hemmiljö är den bakomliggande anledningen för denna omtanke. Frågan är om hänsynen grundar sig på värnande om alla delar av naturen eller på att bevara den pastorala idyllen. Detta resonemang kan kopplas till begreppen antropocentrisk och ekocentrisk. En intressant händelse är exempelvis när Skalman uppfinnar vädermaskinen, som kan kontrollera vädret. Krösus Sork vill gärna komma åt denna maskin för att kunna göra sina hotell mer attraktiva för turister. Han kommer även åt maskinen och använder den genom att göra så att det inte regnar. Detta skapar olika problem som att herdens get inte får vatten, att Bamse tycker att kusten förstörs och att det blir torrt och fult. Det visar sig sedan att apparaten som styr vädret är

självförstörande. (Bamse 1974:8:18-26) Ur detta kan vi urskilja en starkt antropocentrisk syn av Krösus Sork som ser naturen som en resurs som han kan använda för egna syften. Bamse uttrycker här vilka problem han tycker är centrala och i hans omtanke kan jag skönja både en antropocentrisk och ekocentrisk syn på naturen. Att Bamse tycker det blir fult, att herdens get inte får vatten och att kusten förstörs kan kopplas till att Bamse vill bevara den pastorala idyllen, på det sättet blir omtanken grundad på antropocentriska premisser. Emellertid kan jag även tolka problemet av att det blir torrt, att kusten förstörs och att geten inte får vatten som att Bamse kan sägas hävda naturens rätt och visar ett ekocentriskt hänsynstagande. Det finns även en tendens till ett holistiskt tänkande. Avsaknaden av regn kan få konsekvenser på annat håll, det vill säga om en aspekt påverkas av naturen kan det få efterverkningar på andra delar. Det holistiska framgår även i en annan berättelse när ett samband mellan vinden, syret i vattnet och fiskarnas överlevnad beskrivs (Bamse 1997:7:2). Jag skulle dock inte säga att det holistiska perspektivet är något som utmärker innehållet i Bamsetidningen, ovanstående exempel är snarare ett undantag.

Värnandet om naturen är ett tema som ofta tas upp när det gäller djur men inte ofta när det gäller naturen. De exempel jag gett när Krösus Sork vill ändra på dalen är ofta relaterade till värnande om deras samhälle och idylliska dal, d.v.s. för deras egen nytta. I dessa fall är alltså Bamse och hans vänner inte speciellt ekocentriska. I ett annat exempel förs detta resonemang fram, då Krösus Sork har köpt ek-ängen för att borra efter olja. Bamse uttrycker sitt missnöje med att säga att deras äng blir förstörd. (Bamse 1999:10:3-5) I exemplet vill Bamse inte förstöra deras fina pastorala idyll och Krösus Sork vill hitta nya vägar att tjäna pengar. Det antropocentriska synsättet blir märkbart hos likväl Krösus Sork som Bamse. Naturens rätt kommer på det sättet i skymundan för deras egen vinning. Krösus Sork hänsynslösa behandling av naturen är påtaglig och kan speglas av ett annat exempel när han även denna gång ska bygga motorväg genom Bamsedalen. Han säger att ”några buskar och träd får inte stå ivägen för den tekniska utvecklingen” (Bamse 1982:4:23). En annan händelse är när Krösus Sork tycker det kostar för mycket att bygga ett reningsverk till sin fabrik. Brumma upptäcker att de släpps ut mängder med gegg i ån. Hon säger till Krösus Sork att det kan bli dyrt för naturen. (Bamse 1997:7:18) Brummas uttalande kan tolkas ekocentriskt på grund av att hon framhåller att naturen skadas.

Det finns alltså både hänsynstagande till naturen i deras hemmiljö som kan kopplas till ett antropocentriskt synsätt, men även ibland ett hänsynstagande som kan kopplas en ekocentrisk

världsbild. Bamse och hans vänner är dock ofta så pass fokuserade på det mänskliga att de missar den ekologiska omtanken. Detta leder till att det ekologiska tunnelseendet som Källholm diskuterar ibland kan appliceras på deras världssyn (Källholm 2007:38). Dock är detta diskuterbart med tanke på de ekocentriska inslagen. De ekologiska tunnelseendet hos många av karaktärerna i serietidningen kan därför sägas ha sprickor som gör att en ekologisk medvetenhet kan sippra in. När det gäller värnandet om djur kommer denna diskussion att förändras till ett mer ekocentriskt synsätt, men det tar jag upp i delen som handlar om djur.

Det finns en händelse i Bamseserien som är speciell. Vid det tillfället får naturen en röst i form av blixten för att säga ifrån när ängen i Bamsedalen är utsatt för förändringsförslag. Detta tillfälle är när Krösus Sork hotar att bygga på ängen när Bamse och Skalman är bortresta. Farmor säger ifrån och får hjälp av naturen. Hon säger följande: ”Jag vet inte hur det gick till. Kanske naturen försvarade sig och slog tillbaka. Den gör det om vi inte är rädda om den”(Bamse 1989:6:49-50). Den passiva naturen som utmärker det antropocentriska synsättet faller helt bort när naturen börjar hävda sin rätt själv. Naturens rätt står även i fokus i Farmors uttalande om att vi ska vara rädda om naturen, därmed kan exemplet knytas till ett ekocentriskt perspektiv.

## **Den vilda naturen**

I Bamsetidningen framställs den vilda naturen på olika sätt. Jag har tidigare beskrivit att naturen i tidningen kan framställas som hotfull, mystisk och otämjd. Jag ska titta närmare på hur dessa naturbeskrivningar passar in i tropen om den vilda naturen. Detta gör jag utifrån Garrards resonemang om den vilda naturen som otämjd och ociviliserad (Garrard 2004:59-60), men också utifrån Hanssons beskrivningar av klassisk och romantisk syn på den vilda naturen (Hansson 2007:62-64).

I en klassisk vild natur är naturen mörk, skrämmande och ogästvänlig (Hansson 2007:62-64). Denna natur kan sammankopplas med den hotfulla naturen Bamse och andra karaktärer möter både i och utanför Bamsesamhället. Den kan också vara en del av den mystiska naturen. Betydelsen av den hotfulla naturen respektive mystiska naturen kan flyta ihop, men det finns dock vissa skillnader som jag kommer att ta upp senare. Berättelserna i Bamsetidningen består ofta av att problemen eller äventyren börjar eller är resultatet av en händelse i naturen.



Dessa händelser kan kopplas både till den mystiska och till den hotfulla naturen som jag tidigare beskrivit.

Många gånger skapas det problem av exempelvis oväder, snöoras och översvämningar. Naturen kan också utsätta karaktärer för fara i form av stora vågor, fallande träd eller raviner. På det sättet kan en klassisk vild natur bli synlig i Bamsetidningen. Det finns många exempel på när naturen är ett hot på något sätt. Lille Skutt kommer vid ett tillfälle långt ut på havet och bli utsatt för oväder och havets kraft (Bamse 1973:8:12), Bamse dras med strömmen ut till havet (Bamse 1982:9:32), Bamse hamnar i kallt vatten och blir nästan förfrusen men räddas tillslut (Bamse 1974:2:17-20), vargen kommer bort från stigen och går vilse direkt (Bamse 1992:7:47) eller när Mini-Hopp och Brumma trillar i forsen (Bamse 2002:7:39-43). Andra exempel belyser mer när hela Bamsesamhället hotas som när bäcken svämmar över (Bamse 1974:6:27), det snöar överallt och de undrar om det är en ny istid på gång (Bamse 1989:12:31) eller när en kraftig orkan drabbar dem (Bamse 2001:10:23). Den hotfulla naturen kan på detta sätt vara skrämmande och ogästvänlig för karaktärerna i Bamse men också för Bamsesamhället i allmänhet. Denna natur kan på det sättet klassas som en klassisk vild natur.

Den mystiska naturen kan många gånger liknas vid den hotfulla naturen och därmed ses som skrämmande och ogästvänlig. Denna natur kan dock också ses som något som fascinerar och inte nödvändigtvis är någon direkt fara eller hot för någon av karaktärerna. Bamse och hans vänner är ofta fascinerade av det mystiska och vill utforska olika platser. Det kan på det sättet finnas en dragning till den sublima upplevelsen på grund av den blandade känslan av häpnad och spänning. En mystisk natur i Bamse utgörs ofta av exempelvis mystiska skogar eller träd med mystiska öppningar. En händelse som visar en mystisk natur är när Bamsebarnen med sin klass ska sova ute i skogen, vilket är en upplevelse blandad med spänning och fascination (Bamse 1995:5:23). Ett annat exempel visar hur Bamsebarnen vill gå till Stor-skogen och plocka blåbär fast de är varnade för att går dit. Det är på det sättet både spännande och lite farligt. (Bamse 1982:8:27) Den sublima upplevelsen kan även exemplifieras av när Lille Skutt gärna vill åka på utflykt uppe i bergen (Bamse 1975:8:14) eller när Farmor ska åka på semester till fjällen (Bamse 1982:2:11). En mystisk natur i Bamsetidningen kan därmed både sammankopplas med en klassisk vild natur genom att vara skrämmande och hotfull, men också med en romantisk syn på den vilda naturen till följd av den sublima upplevelsen.

Det behöver inte vara långa avstånd från Bamses pastorala hemmamiljö till en mer vild natur. Detta kan kopplas till Magnussons idéer om att geografin är rörlig (Magnusson 2005:227-228). Den vilda naturen beskrivs av Garrard som orörd från mänsklig civilisation (Garrard 2004:59-60). Den här typen av orörd natur finns beskriven i Bamsetidningen. Det finns exempelvis ett tillfälle när Bamse och hans vänner hör talas om Jättedalen. Det är en dal som är väldigt svår att ta sig till på grund av höga berg med väggar som lutar utåt och virvelvindar som gör det omöjligt för olika färdmedel att ta sig dit. Bamse vill åka dit eftersom ingen varit där och Skalman gör därför en uppfinning som gör att de kan ta sig dit. (Bamse 74:9:1-16) En annan berättelse handlar om en forskningsresa till okända öar (Bamse 1979:5:19). Dessa exempel uttrycker en vilja om att komma till orörda platser, som kan kopplas till en romantisk syn på vild natur. Det utforskade landskapet lockar många karaktärer i Bamsetidningen, vilket även kan knytas till den sublima upplevelsen av naturen.

Det finns ytterligare en aspekt av den vilda naturen och det är att Bamse hugger ner skog utan att reflektera över det, han jobbar nämligen som skogsarbetare (Bamse 1983:4:3, 1986:7:3). Bamse börjar arbeta mer frekvent som skogsarbetare i början av 80-talet men redan lite tidigare försöker han tjäna lite pengar genom att hugga ner några träd. Han blir vid detta tillfälle lurad till att hugga i nationalparken, vilket är förbjudet. Bamse drar då upp rötterna från träden i nationalparken och hämtar tre nya träd utanför och planterar dem där, därmed är problemet löst för Bamse. (Bamse 1975:10:2-11) Jag tycker det är diskutabelt om problemet är ordnat. Bamses problem är inte att tre träd har blivit nerhuggna utan att tre träd blivit nerhuggna på en plats där det är förbjudet. Det finns på det sättet en uppdelning av natur som är inom ett skyddat område och natur som det är okej att göra vad som helst med. Ett annat exempel visar hur Bamse hugger bort vissna kvistar och snyggar till i skogen (Bamse 1985:10:13). Dessa exempel visar att Bamse inte är helt eftertänksam när det gäller hänsyn till naturen i den vilda skogen. Detta tema är dock inget som tas upp ofta. Det finns emellertid ett annat exempel som handlar om när Bamse räddar skogen för skogens skull, vilket kan sättas mer i ett ekocentriskt perspektiv (Bamse 2004:14:20).

Det råder ofta en kamp mellan naturen och karaktärerna i Bamse. Många problem och hinder i handlingen har sitt ursprung i naturliga fenomen och dessa försöker olika karaktärer övervinna. Det är ofta Bamse eller Skalman som löser problemen och därför är de också huvudpersoner i kampen mot naturen. Många gånger blir det en utmaning för Bamses styrka eller Skalmans vishet att klura ut problemen. Denna kamp tycker jag framhäver en uppdelning

av kultur och natur och sätter även fingret på den vilda naturen som något otämjt och ociviliserat. Ett exempel på när Bamse hamnar i trubbel är när han hamnar i forsen efter det har regnat mycket. Han är utan dunderhonung och forsen för honom mot ett kvarnhjul. I sista stund får han en i sig dunderhonung och kan klara ut problemet. (Bamse 1974:11:1-12) Vid ett annat tillfälle sveper en orkan in över Bamsedalen och ställer till problem. Bamse har även här svårt att få tag på dunderhonung, men när han får tag på det löser han många av problemen som uppstått. (Bamse 1975:9:1-12) En annan gång trillar han ner i en sluttning och får stenar över sig (Bamse 1982:4:5-6) eller ställs mot ett jordskred (Bamse 1977:8:5). Det finns också exempel där Bamse klarar sig på grund av att andra hjälper honom, som exempelvis när han ska rädda en mus som trillat i det kalla vattnet. Bamse hoppar efter men hinner bli väldigt frusen och de andra mössen hjälper honom upp. (Bamse 1974:2:17-20)

Skalman utmanar naturen med hjälp av vetenskapen och otroliga uppfinningar. Många gånger löser Skalman problemet med att kunna transportera dem på olika sätt eller hjälpa dem på andra vis med sin klokhet. Några exempel på detta är när två träd faller över Skalman och han räddar sig själv med en motorsåg som han har i skalet (Bamse 1973:12:28), eller när han uppfinner en ballong som kan ta dem till en plats som ingen annan varit på (Bamse 1974:9:3). I en annan berättelse testar Skalman sin kärra mot fukt och regn, snö och kyla samt vind. Han testar inte bara kärran mot dessa naturliga fenomen han framkallar även företeelserna. (Bamse 1995:1:31-32) I det sista exemplet är Skalman inte bara i kamp med naturen utan även dess härskare.

## **Djur och människa**

Det finns som jag beskrivit tidigare i uppsatsen en klar uppdelning av dominerade djur och vilda djur. Det skildras även ofta djur på zoo. Utifrån Garrards resonemang om antropomorfism, dominerade och vilda djur, djur på zoo och hur djuren kan ge uttryck åt sociala normer ska jag analysera dessa framställningar av djur.

Det märks i Bamse vilka djur som är dominerade. Ett exempel på ett dominerat djur är hästen Billy Boy. Inskaffandet av hästen börjar med en diskussion om att vännerna vill ha en häst som de kan sköta tillsammans. Detta tycker jag uttrycker ett dominansförhållande. Bamse säger dock att hästen är sin egen men att vem som helst får rida honom och sköta honom.

(Bamse 1974:4:1-6) Detta tycker jag ändå uttrycker Bamses dominans över hästen därför att han bestämmer att alla får rida på honom, på det sättet får hästen följa deras syften och är under deras kontroll. En annan väldigt tydlig bild av ett dominerat djur är när Lille Skutt går med Lurvas i koppel. Lurvas går ofta lös men som för att visa just dominansförhållandet har Lille Skutt honom i koppel ibland. (Bamse 1975:2:18) Djur kan på det sättet vara en del av kulturen i Bamsevärlden genom att vara till användning antingen som sällskap som Lurvas eller transport som Billy Boy. Katten Jansson och Husmusen tycker jag kan ses som dominerade djur med tanke på sällskapsaspekten, dock har de mycket frihet och fattar ofta egna beslut om att exempelvis följa med på äventyr (Bamse 1973:4:1-13). Det finns även andra katter i Bamses hemmiljö som benämns som vildkatter. En skillnad mellan Katten Jansson och dessa vildkatter blir tydlig i en berättelse om att vildkatterna vill äta upp Husmusen. Katten Jansson yttrar sin oförståelse för detta genom att påpeka att han inte är någon kannibal. (Bamse 1973:3:22) Skillnaden blir tydlig på grund av Katten Janssons oförståelse för vildkatternas beteende, vilket kan vara följd av att han är präglad av den mänskliga kulturen.

En annan aspekt av dominerade djur är uppfödning av djur som mat. Detta är ett ämne som inte tas upp i Bamsetidningen speciellt ofta. De besöker en bondgård vid något tillfälle men det framgår inte på något direkt sätt att någon av dessa djur ska ätas upp. (Bamse 1976:7:1-5) Det förs över huvud taget inte speciellt ofta fram var Bamse och andra karaktärer får sin mat. De handlar dock mat i affären (Bamse 1979:1:22). Lille Skutt odlar sin mat i form av morötter, men det finns tillfällen när Lille Skutt äter korv (Bamse 1976:9:16). En ovanlig händelse är när Skalman sitter och fiskar för att de ska få mat när de reser med båten (Bamse 1984:9:7). Detta kan ställas i kontrast till när Bamse simmar ut och räddar en fisk i ett nät (Bamse 1982:7:28). Värnande om djur är ett centralt tema i Bamse, vilket jag tror gör att själva ätandet av djur inte tas upp speciellt mycket. Det kan också göras en jämförelse med hur slaktprocessen ofta inte är en del av människans vardag i dagens samhälle. (Garrard 2004:139) Den är uppenbarligen inte heller en del av Bamsesamhällets vardag.

Begreppet vilda djur är komplicerat och kan betraktas som djur utanför den mänskliga kulturen (Garrard 2004:149-151). De vilda djuren i Bamse gestaltas som jag tidigare nämnt på olika sätt. Det finns i ute i naturen, dyker upp i deras hemmiljö och på zoo. Djuren som Bamse och andra karaktärer stöter på ute i naturen och de djur som kommer in i Bamsedalen betraktas och bemöts på olika sätt. Ett beteende hos djur som är vanligt i Bamseserien följer

vad jag kallar snällhetsprincipen, vilket innebär att om du är snäll mot ett djur är djuret ofta snällt tillbaka. Detta betyder alltså att djuret tar ställning i en fråga om moral och etik i det mänskliga samhället, vilket gör att snällhetsprincipen innebär en antropomorf avbildning av djur. Snällhetsprincipen kan jämföras med det solidaritetsevangelium som Magnusson beskriver som en del av Bamseserien. Solidaritetsevangeliumet går ut på att värna om de svaga och att motarbeta orättvisor, vilket alltså genomsyras av snällhet. (Magnusson 2005:231-234) Denna snällhet tycker jag även kan sträckas sig över delar av djurens beteende och över förhållandet mellan människor och djur. Det finns många exempel på detta i mötet av vilda djur Bamsetidningen. De möter exempelvis en tiger som först är arg, men Skalman hjälper tigern och den blir snäll. Tigern hjälper till och med Bamse när han sedan hamnar i knipa i kvicksand. (Bamse 1975:2:2-6) Getingarna attackerar inte Bamse för han är världens snällaste. De tar vargen istället och vargen förstår inte hur getingarna kunde fatta detta beslut. (Bamse 1973:9:24) Brumma hjälper en skalbagge och en fluga, som sedan återger snällhet tillbaka genom att hjälpa henne (Bamse 1989:7:6). De är snälla mot en isbjörn som sedan är snäll tillbaka (Bamse 1983:12:11). Snällhetsprincipen blir tydligare i mötet med vilda djur men kan också märkas i kontakt med dominerade djur. Några exempel är när Bamse är i Indien och ber en ko att flytta på sig och denna gör det (Bamse 2005:14:7), eller när Bamse är snäll mot en get som sedan hjälper honom (Bamse 1973:9:14-15). I olika exempel jag tidigare lagt fram om Katten Jansson, Husmusen och andra centrala dominerade djur är de ofta en del av de sociala normer som bottnar i Bamses principer om snällhet. Detta kan märkas av att Lurvas hjälper en fisk (Bamse 1977:8:18) och att Katten Jansson och Husmusen hjälper en krabba (Bamse 1974:7:12). Jag anser att resonemanget om snällhetsprincipen kan kopplas till Garrard beskrivningar av hur naturen kan användas för att stärka sociala normer (Garrard 2004:151). En aspekt av djurens beteende i Bamsetidningen kan på det sättet stärka den sociala normen att man ska vara snäll mot dem som är snäll mot dig, eller bara vara allmänt snäll.

Skildringen av vilda djurs beteende utmärks också av att djuren är hotfulla eller att de ska föreställas agera som djur brukar göra. Detta sätt att skildra djur förstärker skillnaden på djur och människor. Ett exempel är när Bamse är tvungen att knäppa en elefant på nosen för att den inte förstår hans bekymmer (Bamse 1988:6:14). Dessa händelser kan också vara ihopkopplade med människors (ofta Skalmans) kännedom om djurs beteende. Ett exempel är att Teddy agerar i ett möte med gorilla efter hur Skalman har berättat om hur gorillornas hotbeteende ser ut, vilket innebär att gorillan blir förvirrad av att Teddy inte springer iväg när

den hotar honom. (Bamse 1985:3:24) En annan gång har Teddy ställts öga mot öga med tigrarna på zoo. Han har emellertid läst hur han ska bete sig och försöker att följa detta. (Bamse 1986:9:4-8). Det går också att spåra vissa av dessa beteendeanalyser till naturvetenskapliga resonemang som exempelvis naturligt urval (Bamse 1975:5:19-21) och prägling (Bamse 1978:4:3). Denna syn kan även ses på dominerade djur. En berättelse handlar om att hästen Billy Boy springer tillbaka in i stallet som det brinner i. Denna reaktion från hästen motiveras av naturligt urval, vilket Bamse förklarar för de andra. Dock går det redan i samma berättelse ana en ambivalens i hur djur betraktas. Biet Surre uppfattar problemet och löser det genom att flyga in i stallet och sticka Billy Boy så att hästen springer ut. (Bamse 1975:5:19-21) Denna berättelse kan alltså ses som blandning av att ge djur mänskliga egenskaper och förklara deras beteende efter naturvetenskapliga teorier.

Ett återkommande inslag i den tecknade serien Bamse är att de besöker ett zoo. Garrard framhåller hur djuren är vilda i betraktarens ögon. Han belyser även hur ett zoo visar ett förhållande mellan människor och djur som bygger på distans och makt (Garrard 2004:149-151). Ett exempel på när Bamse och hans vänner är på zoo skildrar hur de har gått dit för att mata djuren. Bamse säger att han inte gillar att djuren är inspärrade men han släpper inte ut dem. (Bamse 1973:1:8-13) En annan berättelse visar farligheten hos djuren på zoo. Teddy är på zoo med dagiset och han trillar ner till tigrarna och utsätts för fara. (Bamse 1986:9:4-8) Ett zoo betraktas annars i Bamse som ett ganska bra ställe och det finns flera berättelser som antyder till detta. I en berättelse får Bamse ta hand om en lös gorilla på ett flygplan. Gorillan är först arg men Bamse bär den till ett zoo. Bamse har tänkt hämta gorillan senare men när han kommer tillbaka vill gorillan inte hem igen. (Bamse 1975:4:16-21) En annan berättelse tar upp när en tigerunge vill tillbaka till zoo (Bamse 1976:2:26). Ett återkommande inslag som kan liknas med zoo är cirkus. I en berättelse får Bamse jobba på en cirkus och möter vilda djur. Bamse tror att de vilda djuren kommer att tycka att det är skönt att komma ut ur burarna ett slag. Användningen av begreppet ett slag visar att han ändå bestämmer över djuren och att han inte vill släppa kontrollen över dem. De vill sedan även rädda de vilda djuren på cirkus genom att åka till djungeln med dem, men Skalman rättar dem och säger att djuren är födda i fångenskap och ska till zoo istället. De tycker därefter att det är bra att djuren får mycket större plats på zoo. (Bamse 74:2:9-14) Dessa exempel visar hur djuren på zoo eller på cirkus blir vilda i betraktarens ögon. Jag kan också urskilja att det finns ett maktförhållande mellan Bamse och djuren på zoo eller djuren på cirkus. Bamse och hans vänner är måna om djurens bästa men vill ändå ha kontroll och placerar dem gärna på zoo för de ska kunna betraktas av

andra människor. Det sista exemplet låter oss dock förstå att det inte är bra att för djuren att skickas ut i den vilda naturen, vilket antyder att djuren är präglade av den mänskliga kulturen. Dessa djur blir på det sättet vilda i betraktarens ögon, men också dominerade på grund av att vara en del av människans kultur.

Ett stort tema i Bamsetidningen är värnandet om djur. Det händer ofta i en berättelse att Bamse vill skydda, hjälpa eller rädda olika djur. Några exempel på detta är hur de räddar pandor (Bamse 1983:4:4-17), hjälper tigrar (Bamse 1984:9:3-19) och beskyddar de sista dronerna (Bamse 1996:6:5-21). Det finns även exempel på mindre djur som räddas som insekter (Bamse 1986:1:31) och fiskar (Bamse 1982:7:27). Värnandet om djur kan också märkas i Bamses allmänna ogillande av jägare (Bamse 73:9:19). Bamse och hans vänner behöver oftast inte heller någon speciell anledning för att vilja rädda och hjälpa olika djur. Detta tycker jag kan ses som ett ekocentriskt förhållningssätt. Djuren har ett värde som Bamse och hans vänner vill försvara. Samma sak kan urskiljas i behandling av vissa fantasifigurer. Draken i Bamsedalen är ett exempel på detta. Bamse försöker hindra andra från att skjuta den och han hävdar drakens rätt. (Bamse 1973:10:3) Ett annat exempel är när de påträngande sumprumporna härjar i Bamsedalen. Dessa varelser dör om de blir tvättade och Lille Skutt skämtar om att de borde tvätta dem. De kommer istället fram till att de vore fel och löser problemet på andra sätt. (Bamse 1988:10:29) På detta sätt visar värnandet om djuren och fantasifigurers rätt att det finns ett ekocentriskt tänkande i Bamsetidningen.

Jag har tidigare gett en hel del exempel på hur naturen kan vara avbildad med mänskliga drag och hur djur kan uttrycka känslor efter vad som händer i berättelsen. Både dominerade och vilda djur framställs ofta med mänskliga attribut och egenskaper, d.v.s. på ett antropomorfiskt sätt. Ett exempel på detta är att Katten Janssons och Husmusens beslut och tankar är ofta baserade på hur människor resonerar som t.ex. när de vill skaffa bil (Bamse 1978:9:25) eller när Katten Jansson fångar bovar (Bamse 1997:8:28). Andra exempel är ormar som gillar popmusik och börjar dansa, vilket även aporna i bakgrunden gör (Bamse 1975:1:25), hästen tänker om rättfärdighet (Bamse 1973:5:21), apor som visar tacksamhet i form av ge frukt (Bamse 2006:12:24), valar är kloka (Bamse 1986:11:6), en giraff som tycker att Bamse är snäll (Bamse 2002:3:7) eller en fluga som tänker att Brumma är en bussig tjej (Bamse 1989:7:6). Många djur gestaltas med känslor eller egenskaper som exempelvis en ledsen elefant (Bamse 1973:6:12), skrattande apor (Bamse 1985:3:22) eller en listig spindel (Bamse 1988:3:46). Det antropomorfa blir även synligt på grund av att djuren har insikt i hur

människans värld fungerar. Husmusen biter t.ex. av en bränsleslang för att lösa ett problem (Bamse 1973:8:32) och en tiger förstår att Bamse är Skalmans vän och vill hjälpa honom (Bamse 1975:2:2-6). Det finns på det sättet en utgångspunkt i Bamse om att människor och djur kan förstå varandra, och att djur vill ungefär samma saker som människor. I denna bemärkelse är Bamsetidningen antropocentrisk på grund av tydligt antropomorfa inslag.

Det finns en komplicerad kommunikation mellan djur och människor. Denna kommunikation belyser skillnaden mellan dem, men visar också på antropomorfa inslag. Människokaraktärer som Bamse och Skalman kan inte prata med djur. Djur kan inte heller prata med människor. Detta framställs exempelvis av hur katten Jansson och Husmusen inte kan prata med de andra (Bamse 1973:12:3). Djur kan dock förstå vad människor säger men inte kommunicera med människor genom att prata. De försöker istället kommunicera genom kroppsspråk. Katten Jansson och Husmusen kan exemplifiera detta när Bamse, Lille Skutt och Skalman ska åka till vilda västern och hamnar i trubbel. De hänger med på resan och förstår problemen som uppstår samt att de förstår vad de andra säger. Dock kan de bara prata med varandra och försöker genom kroppsspråk kommunicera med de andra för att lösa problemen. (Bamse 1973:4:1-13) Några andra exempel visar hur djur använder kroppsspråk för att kommunicera med människor som exempelvis mellan Bamsebarnen och en kamel (Bamse 1992:5:12) eller mellan Bamse och en hackspett (Bamse 2001:4:4-13).

Ytterligare en aspekt av detta är att alla djur kan prata med varandra oavsett om de är dominerade eller vilda djur. Detta gör att djuren kan klumpas ihop till en gemensam grupp med språket som en förenande faktor. Denna grupp kan sedan kontrasteras mot människor och skillnaden mellan människa och djur blir på det sättet tydligare. Detta kan exemplifieras av att Katten och Husmusen hjälper och pratar med en krabba (Bamse 1974:7:12), alla husdjur kan prata med varandra (Bamse 1976:5:24) och alla olika djur på zoo kan prata med varandra (Bamse 2002:3:18). Dessutom kan dominerade och vilda djur prata med varandra som exempelvis när Lurvas pratar med en isbjörn (Bamse 1978:7:27-45) eller när Katten Jansson pratar med apa (Bamse 1976:10:15).

I en annan berättelse har biet Surre något att berätta för Bamse men han kan inte förstå honom. Surre flyger då till Skalman som har ett bi-lexikon och det uppstår en fungerande kommunikation. (Bamse 1975:11:5-10) Skalman har i en annan berättelse även ett kattlexikon (Bamse 1997:8:21). Detta skulle innebära att det finns benämningar i det mänskliga språket



för det som bina och katterna uttrycker i sina läten, vilket förutsätter att det mänskliga kan beskriva det icke-mänskliga. I Bamses värld skulle själva översättningen vara möjlig på ett praktiskt plan tack vare att det finns en kommunikation byggd på kroppsspråk mellan djur och människor, vilket dock innebär att djuren har en förståelse för att en översättning av deras språk ska äga rum. Jag tolkar detta som att djurens värld avbildas med människans kultur som grund, alltså på ett antropomorfiskt sätt. Källholm tar upp begreppet patetisk felslut om att sätta mänskliga känslor, tankar och erfarenheter på det icke-mänskliga (Källholm 2007:34). Denna diskussion om bi- och kattlexikon tycker jag kan sammanfattas med ett patetiskt felslut.

## **Avslutande diskussion**

Naturen tar stor plats i den tecknade serien om Bamse. Hemmiljön är en idyllisk dal där natur och kultur smälter samman. Det finns klara kopplingar till att denna hemmiljö kan betraktas som pastoral, men det finns även mycket moderna inslag. Det är dock i mötet med den moderna civilisationen som det pastorala blir synligt. Krösus Sork vill ofta använda Bamsedalen till ändamål som motorväg eller att borra efter olja, samtidigt som Bamse och hans vänner vill ha kvar sin dal som den är. Denna skildring uttrycker en kontrast mellan Bamses hemmiljö och ett mer stressigt stadsliv, vilket förstärker den idylliska dalen som pastoral. Bamse och hans vänner vill inte förändra sin dal vilket kan sammankopplas med att det pastorala landskapet karaktäriserat av att naturen är stabil och bestående, vilket kan i sin tur sättas i kontrast till naturens föränderlighet.

Den finns en natur i serietidningen som kan betraktas som hotfull, mystisk och otämjd. Dessa tre beskrivningar kan gå in i varandra men även framställas separat, men de kan alla tre knytas till den vilda naturen. Den hotfulla naturen blir synlig i hur både karaktärer och samhällen blir utsatta för hot av olika naturfenomen som orkaner, översvämningar och att skogar och berg skapar olika problem. Denna natur kan kopplas till en klassisk vild natur på grund av den är skrämmande och ogästvänlig. Den mystiska naturen utgörs ofta av skogar och berg, som exempelvis träd med mystiska hål som leder till nya äventyr. Denna natur kan vara hotfull men också vara upphov till en mer sublim upplevelse, där karaktärerna känner spänning och häpnad. Den mystiska naturen kan på det sättet även knytas till en romantisk vild natur. Ytterligare en variant på vild natur är den orörda och otämjda natur som framställs i

serietidningen. Bamse och andra karaktärer vill ibland utforska orörda områden, vilket kan kopplas till den sublimes upplevelsen och en romantisk klassisk natur.

Det finns en omtanke om naturen som pendlar mellan att vara antropocentrisk och vara ekocentrisk. Krösus Sork kan sägas vara det antropocentriska perspektivet personifierad på grund av att han ser på naturen som en passiv resurs. Dock kan även Bamse och hans vänner inta ett antropocentriskt förhållningssätt eftersom anledningen till att de vill skydda naturen i sin hemmiljö kan bestå av att de vill beskydda sin idylliska dal, men det finns flera undantag som för fram ett mer ekocentriskt synsätt. Det antropocentriska perspektivet får exempelvis en rejäl törn när naturen vid ett tillfälle agerar själv för att hävda sin rätt. När det gäller värnande om skog och natur utanför deras hemmiljö finns det ett omedvetet agerande hos Bamse som skogsarbetare, dock även här med flera undantag. Bamse och hans vänner vill också värna om otämjda platser som kan kopplas till en vild natur.

Det finns många antropomorfa inslag i serietidningen. Både djur och natur framställs med mänskliga egenskaper och attribut. Naturen kan exempelvis avbildas med händer och ansikten, medan djur ofta får känslor och ett resonerat som kan kopplas till människan. En aspekt av detta är vad jag kallar snällhetsprincipen. I Bamsetidningen finns ett budskap om snällhet som kan förknippas med genomgående tema att värna om de svaga och motarbeta orättvisor. Denna snällhetsprincip sträcker sig många gånger över djurens beteende: om människor som Bamse är snälla mot djur är de också snälla tillbaka. Djur kan dock också skildras på ett naturvetenskapligt sätt. Dessa beskrivningar bottenar emellanåt i att karaktärer förklarar djurs beteende efter teorier om exempelvis naturligt urval eller prägling. Det finns på det sättet både en antropomorfisk och en naturvetenskaplig skildring av djur. Djuren kan också ses som både vilda och dominerade, ofta kan skillnaden mellan dessa bli påtaglig, men i exempelvis ett zoo är gränsdragningen svår. Dock inte för Bamse och hans vänner som anser att det är vilda djur på zoo, på det sättet blir djuren vilda i betraktarens ögon.

Bamse och hans vänner hjälper och räddar många djur. Ett stort och återkommande tema är därmed värnandet om djurens rätt. Detta skildras ofta utan baktanke grundat i mänsklig vinning, vilket gör att ett ekocentriskt förhållningssätt blir applicerbart.

En aspekt som dock särskiljer människor från djur är språket. Människor och djur kan inte prata med varandra på annat sätt än med kroppsspråk. Djur kan dock förstå människor och

prata med varandra oavsett djurart. Det gemensamma språket för djur gör att det bildas tydlig gräns mellan natur och kultur. Det antropomorfa inslagen kan märkas i att djuren kan förstå människor, men får en stegring av att Skalman har ett bi- och ett kattlexikon.

## Litteraturförteckning

Barry, Peter (2002), *Beginning Theory. An introduction to literary and cultural theory. Second editions*. Manchester: Manchester University Press.

Eliasson, Carina (2001), Bamse – Värdegrund i serieformat. *Förskolan*. Stockholm: Förskolan. 2001/2.

Garrard, Greg (2004), *Ecocriticism*. London: Routledge.

Hansson, Petra (2007), *Ekokritiken. Naturen i litteraturen. En antologi*. Uppsala: CEMUS. CEMUS skriftserie 2007/1.

Kerridge, Richard och Sammels, Neil (1998), *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*. London: Zed Books.

Källholm, Annika (2007), *Ekokritiken. Naturen i litteraturen. En antologi*. Uppsala: CEMUS. CEMUS skriftserie 2007/1.

Magnusson, Helena (2005), *Berättande bilder. Svenska tecknade serier för barn*. Göteborg: Makadam.

Melin, Staffan (2005), Arvet efter Rune. *Bild & Bubbla*. 2005/1.

Nilsson, Joakim (1998). *Bamse – en uppsats om världens starkaste björn och hans politiska värderingar*. Lund : Lunds universitet Statsvetenskapliga institutionen.

Odenbring, Anne (2007) *Ekokritiken. Naturen i litteraturen. En antologi*. Uppsala: CEMUS. CEMUS skriftserie 2007/1.

Reimerthi, Claes (2003). Djurfabler, fabeldjur och fabeldjursserier. *Bamsebiblioteket*. Volym 8, 2003.

Sandgren, Håkan (2002), Lyssna till jordens sång. Ekokritiska och ekofeministiska ståndpunkter i den litteraturvetenskapliga diskussionen. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2002/2.

Schultz, Lars (2007), *Ekokritiken. Naturen i litteraturen. En antologi*. Uppsala: CEMUS. CEMUS skriftserie 2007/1.

Soper, Kate (1995), *What is Nature? Culture, Politics and the non-Human*. Oxford: Blackwell.

Strömberg, Fredrik (2003). *Vad är tecknade serier? – En begreppsanalys*. Åkarp: Seriefrämjandet.

Wijk, Kersti (1989), *Bamse och hans värld*. Specialarbete. Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan.

Örbring, David (2007), *Naturen i Sagan om ringen. En ekokritisk litteraturanalys*. C-uppsats i Kommunikativ svenska. Malmö: Malmö Högskola.

**Serietidningen Bamse - Världens starkaste björn. Fram till 1990 - Andréasson, Rune. Efter 1990 – Egmont Serieförlaget. Malmö.**

1973:1, 1973:3, 1973:4, 1973:5, 1973:6, 1973:8, 1973:9, 1973:10, 1973:11, 1973:12, 1974:2, 1974:4, 1974:6, 1974:7, 1974:8, 1974:9, 1974:11, 1975:1, 1975:2, 1975:3, 1975:5, 1975:8, 1975:9, 1975:10, 1975:11, 1975:12, 1976:2, 1976:3, 1976:5, 1976:6, 1976:7, 1976:9, 1976:10, 1977:8, 1978:3, 1978:4, 1978:6, 1978:7, 1978:9, 1978:11, 1979:1, 1979:5, 1982:2, 1982:3, 1982:4, 1982:7, 1982:8, 1982:9, 1983:2, 1983:4, 1983:9, 1983:12, 1984:9, 1985:2, 1985:3, 1985:10, 1985:12, 1986:1, 1986:7, 1986:9, 1986:10, 1986:11, 1988:6, 1988:10, 1989:5, 1989:6, 1989:7, 1989:8, 1989:12, 1990:10, 1991:7, 1992:5, 1992:7, 1993:7, 1995:1, 1995:5, 1996:6, 1997:7, 1997:8, 1999:10, 2000:12, 2001:4, 2001:10, 2001:11, 2002:3, 2002:7, 2003:1, 2004:14, 2005:14, 2006:1, 2006:12, 2007:6